

աւուրք»ի պէս երկար ոտանաւորներ, որոնց մէջ տարօրինակ ճարպիկութեամբ թխմուած են առուակը, թռչնակը, աղջնակը, կայծակը, լուսնակը, կոչնակը և ուրիշ բաներ:

* *

Գիրքը փակելէ առաջ՝ չեմ կրնար չիշել Լաւրենի հանրածանօթ տողերը.

«Lorsque je voyais, au déclin du jour, s'élever du creux d'un vallon la fumée de quelque chaumière, je me disais; Heureux celui qui retrouve le soir le foyer domestique et s'y assied au milieu des siens! L'exilé partout est seul»:

Ինչ կ'ուզէք ըսէք, գրաբարը աւելի անոյշ կը հնչէ ակօնջիւս. թոյլ տուէք որ այդ վեհ լեզուով կրկնեմ այս սրտախօսիկ հատուածը.

«Ի խոնարհել արեգակն՝ տեսեալ իմ գծոշխ շինի, ի վեր առքարձեալ ի ծոցոյ հովտին, աւելի. Վա՛յ որ ընդ երեկս գտանիցէ զյարկ իւր ընտանի և առ իւրսն աւնցեալ բազմիցի.

Միայնակ է արքայազն աւննայն ուրիշ»:

Որքան ատեն որ աշխարհի վրայ հայ պանդըխտութիւնը, տնազրկութիւնը գոյութիւն ունենայ, նոյնքան ատեն Մ. Իշխանի «Տուներու երգը» պիտի մնայ անմեռ և յուզէ հոգիներ:

ՀԻՍՏ ՔԱՅԱՐԵՆՑ

ՅԵՏ ԳՐՈՒԹԵԱՆ. — «Կրակը» այլազան ծաղիկներէ կազմուած փունջ մ'է, հետեւաբար զուրկ է գոյնի և բոյրի այն սաստկութենէն՝ զոր ունի «Տուներու երգը»: Յանկալի էր որ Մ. Իշխան չհեղէր իր առաջին ուղղութենէն, և գտնէր ուրիշ արժանի նիւթեր՝ որոնց կարելի ըլլար ամբողջ հատորներ նուիրել. — «Որբերու երգը», «Հերոսներու երգը», «Սիրոյ երգը», ինչ գիտնամ, վերջապէս նոյն ծաղիկներէն կազմուած փունջեր, որոնք, տարիներ ետք, միասին կազմէին չքեղագոյնը, փռնջերու փունջը:

Հ. Բ.

Վեմետիկ. Նոյ. 1938

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԲ. ՏԵՐ ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ. «Հայկական երեք մեծ վանքերի՝ Տաթևի, Հաղարծնի և Գաղի եկեղեցիները և վանական շինութիւնները». Երուսաղէմ, 1938:

Շատ բաներ գրուած են մեր աշխարհի հնուածեանց մասին: Անոնց շատերու տեղեկութիւնք ցիրուցան ձգուած են հայ թերթերու մէջ, և ոմանցն ամփոփուած առանձին աշխատութեանց մէջ, բայց միշտ կարօտ մնալով ամբողջական

և կատարելագոյն ուսումնասիրութեանց: Կան ալ՝ որ զուրկ մնացած են կարեկցող այցելուներէ, և ժամանակէն կամ պատահարներէն ի սպառ քայքայուած ու մեռած են հայ արուեստին ու պատմութեան համար:

Մեր հին և կարեւոր սրբարաններէն են յիշեալ երեք վանքերն ալ, որոց անձամբ այցելած է Մագիստրոս Սրբազանը, և փափագած տալ ազգիս անոնց լաւագոյն ուսումնասիրութիւնը: Նա ինչ որ տեսեր է հօն, բնութիւն և արուեստ, մանրամասնօրէն ամփոփեր է իւր յուշատետրնէն մէջ: Յետոյ յառաջ քաշեր է մեր հին պատմիչներն ու նոր գրիչները, անոնց տեղեկութիւնները համեմատելու ու խառնելու է իւր տեսածներուն հետ, լաւագոյն կերպով լուսաբանելով զանոնք, սրբագրելու ու լրացուցելու է նոյն վայրերու արձանագրերը, որ անկատար կերպով ու չափով կարգացուել և յառաջ բերուել էին ուրիշներէ: Շատ օգտակար գործ մ'է ուրեմն իւր կատարածը, որ միանգամայն գիտակից ակահատեսի մը կենդանի երանգը կը կրէ:

Սակայն մոռնալու չենք՝ որ մեր հայրենի աւերեալ կամ կիսաքանդ հնութեանց մասին չէ կարելի ամբողջական ու վերջնական նկարագրութիւններ տալ՝ առանց գիտնական պեղումներ կատարելու: Իսկ այդ գործը պետական օժանդակութեամբ կը լինի: Մեսրոպ Սրբազանին կը պակսէր թէ՛ օգնութիւնը և թէ՛ հարկաւոր ժամանակը, որով կատարելութեան դրոշմը տար իւր աշխատութեան: Նա կատարել է ինչ որ անհատական կարողութիւնը կը ներէր, և լուսանկարներն իսկ փոխ առած է ուրիշներէ: Ինքն իսկ կը զգայ և կը զգացնէ զայդ, «Թողնելով որ ուրիշները անշուշտ կը լրացնեն իմ թերութիւնները, և կ'օգտուին այն տուեալներին» որ կը գտնեն իմ աշխատութեան մէջ, և աւերման հետեւանքով այլ եւս չկան բուն յուշարձանների վրայ, իրենց տեղում»:

Այո՛, Սրբազանէն աւելին կարելի չէր պահանջել. և ինչ որ ըրած է արդէն կարեւոր նպատակ մ'է մեր հին յիշատակաց պահպանութեան համար, և ապացոյց իւր ազգասէր սրտին, որ թելադրել է զայդ: Եւ մենք շնորհակալութեամբ ընդունելու ենք այդ երկը. զի ամէն լուսայ՝ որ կը ձգուի հայ գրականութեան գանձանակին մէջ, կը ծառայէ անոր հարստանալուն: Երանի՛ թէ ամէն ուղեւոր նոյն հոգով և աչքով նայած լինէր մեր սրբութեանց: Ո՛րքան գանձեր փրկուած պիտի լինէին անդարձ կորստենէն.

Հ. Վ. Հ.

Ծ Փ Ո Ւ Ն Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ն Ե Ր Ը

Արձենթինայի Ռիոյ տելլա Փլաթա թափող Փարանա գետին ընդարձակ տելլայի շրջակայքը կը բնակի 70,000էն աւելի կաթողիկէ դաղութ մը, եկած աշխարհիս ամէն կողմէն:

Այս ժողովուրդը կ'ապրի ցրուած գետին բոլոր ճիւղաւորումներուն երկայնքին, և մինչեւ վերջին ժամանակները զուրկ էր կրօնական ամէն միութարութենէ:

Ստուգիւ, զամէնքը դոհացնելու համար, դուցէ հազար եկեղեցի անբաւական ըլլար: Քանի որ Ամերիկայի մէջ ենք, լուծումը Գոլոմպոսի հաւելթին պէս բան մը եղաւ. — Եթէ հաւատացեալները եկեղեցի չէին կրնար երթալ, եկեղեցին հաւատացեալներուն պէտք էր դալ: Եւ ահա, այն շրջանի ժողովուրդին նպաստով. ծնունդ առաւ Ծփուն ժողովրդապետութիւնը: Բայց ոչ թէ միայն մէկ հատ, այլ եկեղեցիներու փոքրիկ տորմիդ մը (մինչեւ հիմա եօթ հատ) ծով իջաւ Պուենոս-Այրէս, և այժմ կը նաւարկէ Փարանայի տելլային վրայ:

Ծփացող եկեղեցիները ամէն բան ունին, ինչ որ կարելի է գտնել ցամաք երկրի վրայ եղող եկեղեցիներուն մէջ. — Փոքրիկ զանգակատուն մը խաչով, սրբազան արձան մը (հրամանատարի կամօրջին վրայ), և վայելուչ սրահ մը, ուր երկու հարիւր հոգի կրնան համախմբուիլ, ներկայ ըլլալու համար կրօնական արարողութիւններուն:

Աւելորդ է ըսել թէ բոլոր զարդերը և սպասները տեղւոյն սրբութեանը պատշաճ են. պատկերները, ապակեփեղկերը, խոստովանարանները, օրհնած ջուրի ամանները:

Ծփուն եկեղեցւոյն յատուկ զարդերէն մին է՝ պերճանքը քրիստոնեայ գլխաւոր երկիրներու դրօշներուն, որ կը ծածանին զանգակատունէն ցուղ երկարող պարանի մը վրայ: Ուրիշ հետաքրքրական յատկութիւն մըն ալ այն է, որ նաւարկութիւնը

յանձնուած է քահանաներուն: Այնպէս որ, երբ եկեղեցական պաշտամունքները վերջանան և խարխիւր վերցուի, քահանաները նաւազներու կը փոխուին:

Երբ Աստուծոյ նաւը մօտենայ ափունքի մը, փոքրիկ զանգակին մեղմիկ հնչիւնները և սուլիչին թաւ դօշիւնը կ'աւետեն հաւատացեալներուն թէ եկեղեցին հասած է: Երկու օրուան դադարի ատեն շրջակայ բնակիչները ժամանակ կ'ունենան գետ հասնելու, նաւակ նստելու և չողենաւ երթալու:

Երբոր ժողովրդապետութեան հաւատացեալ ժողովուրդին հոգեւոր պէտքերը լրիւ հոգացուին, նաւը խարխիւր կը վերցնէ: Ժողովրդապետը սպիտակ շապիկ կը հագնի և ղեկին առջեւ կ'անցնի: Ո՞վ կրընայ առաջնորդել Ծփացող եկեղեցին՝ եթէ ոչ իր ժողովրդապետը:

Եւ այսպէս կը շրջի կայանէ կայան ու ղետախորչէ ղետաբերան. երբ օդը տաք ըլլայ կամ սառնամանիքի աստիճան ցուրտ՝ Ծփուն եկեղեցին առանց կանգ առնելու, կ'ափօսէ Փարանայի ջուրերը, բեռնաւորուած միայն բարոյական միութարութեամբ:

Երբեմն Գթութեան քոյրեր նաւ կը մըտնեն հեռաւոր վայրեր երթալու համար, ուր հիւանդ մը կայ խնամելիք կամ բարեգործութիւն մը ընելիք:

Ծփուն եկեղեցին ստէպ խարխիւ կը նստէ գետային նաւարկութիւններու միջեւ, և այն ատեն նաւազներն ու բեռնակիրները փոխն ի փոխ վեր կ'ելլեն եկեղեցական արարողութիւններուն ներկայ գլուխուկու համար:

Ո՞վ կրնայ ըսել, թէ ո՞րքան միութարութիւն տարած են այս համեստ նաւերը, ամէնէն աւելի անմարդի գօտիներուն մէջ բնակող ու իրենց սիրելիներէն և հայրենի երկրէն հեռու գտնուող մարդոց:

Հետախոյզ